

3. Ales stenar lider skeppsbrott i ämbetsmannapekoral. Skyltar, språk och kommunikation vid en kontroversiell fornlämning

Elisabeth Rudebeck

Inledning ett

Dag Widholm har nära till skrattet. Det bullrar och kluckar liksom alltid i honom. Han har en glädjebereidskap. Jag vet inte om han har sett och hört den engelske komikern Eddie Izzards oförlikneliga stå-upp-shower, men jag är säker på att han skulle skratta hejdlöst om han gjorde det. Så, för att inleda denna artikel i en Dagsk anda följer först ett citat från en av Eddie Izzards shower, närmare bestämt "Glorious" från 1997 (finns på CD och DVD). När Dag har skrattat färdigt åt detta och läser den följande artikeln kanske han fortsätter att skratta. Jag vet inte. Hur som helst så hoppas jag att han ska ha nöje av att läsa om hur svårt det kan vara att skriva något meningsfullt på fornlämningsskyltar när varken tanken eller ordet räcker till.

They found Troy. A German archaeologist dug it up with very precise tools and... "metres down, I found it, very precise, it's here." In a very German way. And we have archaeology on TV. I quite like it, it's a sort of detective thing but it's really tricky, you know, it's there. But it's kind of slow on telly. It has this problem of, "We've been here three weeks on live TV and we've dug up a millimetre of topsoil so far." There's men with brushes and beards. Maybe they've just got beards, I'm not sure. "We've found this

and carbon dated it to last Tuesday, so we're very excited." It's too slow. Our attention spans are short. We need stuff! Quick, change the channel. We want, not slow archaeology, we want speed archaeology. We want big fuckers with diggers. "You've got minutes to find a city. All right! Let's go! Bam-ba-bam-ba-ba-ba-bam-bam! Get the diggers in! Brrr! Brrr! What the fuck? Get that skull out of the way. Pottery everywhere! What have we got?" And they always find in archeology "a series of small walls." Every time, a series of small walls. Everywhere you go. "We've found a series of small walls, we're very excited... I think this proves they had walls in olden days. They were very small, and... a series of small wall people." And then someone comes along, very learned, with glasses, "Of course, the king and queen entertained here... 1,500 courtiers, and there were soldiers, 20,000 soldiers in this room, and elephants dancing hopscotch over there... A mad fiddler in this room, playing the banjo, buttocks and aqueducts into a heater..." And you're just watching, and going, "You're making this up, mate! You're just pointing at a series of small walls, going, 'there, there... Tutankhamen playing banjo in there' Don't know if it's true (Eddie Izzard, Glorious).

Inledning två

Skeppssättningen är en ovanlig gravform i Sydskandinavien och inte alla skeppssättningar har varit gravar. Utifrån vad vi vet i dag byggdes skeppssättningar främst under bronsåldern och början av den äldre järnåldern samt under vikingatiden. Det är omdebatterat bland arkeologer om det var en kontinuitet mellan bronsålderns skeppssättningar och den yngre järnålderns och vikingatidens båtgravar och skeppssättningar (Widholm 2006:44ff.). Att skeppet var en betydelsefull symbol i människors föreställningsvärld under mer än två årtusenden förefaller dock obestridligt.

Figur 1. Ales stenar (alla fotografier i denna artikel är tagna av författaren).

Många skeppssättningar från både bronsåldern och vikingatiden kännetecknas av en påtaglig monumentalitet (Widholm 1998: 144). Enligt Nationalencyklopedins ordbok betyder ”monumental” något ”som har stora mått och anspråksfull karaktär, särsk. om konst- och byggnadsverk”. En mer monumental skeppssättning än Ales stenar (eller Ale stenar) på Käsebergaåsen vid den skånska sydkusten kan man knappast tänka sig (fig. 1). Både läget, storleken på stenarna, liksom deras antal (59), storleken på strukturen som helhet (67 m lång och 19 m bred), och – inte minst – det arbete som människor har lagt ned på att bygga monumentet vittnar om att dess tillkomst måste ha varit en ”historiskt” viktig händelse.

Dateringen av Ales stenar är omdebatterad och kan knappast sägas vara säkert fastställd, men monumentet har under mer än ett årtusende lockat människors fantasi och varit föremål för myter och berättelser. I dag besöks platsen av fler människor än någonsin, omkring 500 000 årligen!

Det är Riksantikvarieämbetet som förvaltar fornlämningen och de har uppdraget att ”tillgängliggöra platsen för allmänheten på ett så bra sätt som möjligt” (www.raa.se, Ales stenar). Att tillgängliggöra innebär åtgärder som rör landskapet, terrängen och de praktiska inrättningarna i anslutning till platsen (fig. 2), men också att informera om monumentet. Det är orsaken till att man sätter upp skyltar.

Figur 2. Till vänster, skylt och anlagd promenadväg vid infarten till Kåseberga, till höger, skyltsamling i hamnen i Kåseberga. På skylten som är dold av alger står "0,7 Ales stenar".

Lanseringen av de nya skyltarna

I slutet av juli 2007 lanserades nya skyltar vid Ales stenar. Skylttexterna gav upphov till en del kritik från yrkesverksamma arkeologer. Detta finns belagt i dagspressen, på diverse bloggar, bl.a. Riksantikvarieämbetets blogg, Arkeologiforum och Ting och tankar, och i en artikel i tidskriften *Folkvett* (Rundkvist 2007). I dagspressen kunde man, under rubriker som "Stenarnas gåta kan ha fått ett svar" (SDS 070723), "Hobbyforskare ger stenar nya skyltar" (DN 070724) och "Nytolkning av fornminne får kritik" (DN 070725), läsa att ämbetsverket gett utrymme för andra tolkningar av fornlämningen än den vedertagna. Skeppssättningen tolkas allmänt som ett monument, sannolikt ett gravmonument, från den yngre järnåldern eller vikingatiden. Den alternativa tolkningen, som sedan mer än 10 år tillbaka hävdats framför allt av Bob G. Lind, är att monumentet

är en solkalender från bronsåldern. I pressen framstod det stundtals som att denna tolkning fått ett genombrott och blivit accepterad som i vetenskapligt hänseende likvärdig med den vedertagna tolkningen (DN nätupplaga 070719, DN 070724). Sydsvenska Dagbladet skrev att Ales stenar ”med största säkerhet” var en solkalender och att den kämpande ”hobbyforskaren Bob G. Lind fick rätt till slut” (SDS 070723). Tidningen förmedlar bilden av den lille mannens seger mot rigida och prestigebundna forskare som inte kan erkänna att de har fel.

I pressen citerades projektledaren Kajsa Althén vid Riksantikvarieämbetet, som skrivit skylttexterna. Hon säger å ena sidan att Lind troligen har rätt i sin tolkning, dock inte gällande dateringen, å andra sidan att det inte finns någon ”färdig sanning”, varken om Ales stenar eller om andra skeppssättningar. Hon tycker att ”det är roligt att det kommer fram ny kunskap hela tiden” (DN nätupplaga 070719). Huruvida denna kunskap pekar i ena eller andra riktningen avseende de konkurrerande tolkningarna uttalar hon sig inte om. Enhetschef Ewa Bergdahl vid Riksantikvarieämbetet, som ansvarar för de nya texterna, gläder sig åt resultaten från de nya undersökningarna på platsen, som visar att det troligen finns äldre gravar dolda under marken. Dock vill hon inte säga att detta stärker forskarnas tes om att det är en gravplats. Ämbetsverket ska inte ta ställning i en vetenskaplig diskussion, anser hon. Istället ska man tillgängliggöra platsen för allmänheten och berätta om den pågående forskningen. Hon menar vidare att amatörforskare tidigare känt sig ”väldigt utanför, åsidosatta och icke-erkända” och att man nu inte vill ta ifrån Lind känslan av nyvunnen upprättelse (SDS 070725). På annat håll säger Bergdahl att denna upprättelse dock inte innebär att amatörforskarna har fått rätt. Emellertid har man inte heller något tolkningsföreträdare ”bara för att man forskar på ett universitet” (DN 070724).

Dagens Nyheter bad om synpunkter på skyltarnas innehåll från ett fåtal arkeologer vid universitet och högskolor. Dessa var kritiska, inte nödvändigtvis för att den andra tolkningen redovisas, men för att den framställs som likvärdig i vetenskapligt hänseende. Att detta skulle vara fallet förnekades dock av riksantikvarien Inger Liljequist, som menade att

amatörernas tolkning inte kan jämföras med beprövad forskning (DN 070725). På ämbetsverkets hemsida, som uppdaterades den förste augusti 2007, dvs. strax efter de ovan nämnda tidningsartiklarna, understryks denna hållning. Det sägs där att den kontroversiella skylten – för det är en skylt som orsakat konflikten – inte ska förstås som att ämbetsverket ”likställer den beprövade forskningen med amatörforskning”. Syftet sägs istället ha varit att underlätta för besökarna att orientera sig i olika teorier om monumentet och om fornlämningens komplexitet (www.raa.se, Ales stenar – en pågående tolkning).

Pressens skriverier och Riksantikvarieämbetets ambivalenta sätt att presentera vad det är man har gjort och varför väckte min nyfikenhet om vad det egentligen står på de nya skyltarna. Innan jag tar upp detta kan det vara på sin plats med en kort bakgrund till förnyelsen av skyltarna.

Bakgrund

Riksantikvarieämbetet har noterat att det finns ett glapp mellan pågående forskning och vad som förmedlas när det gäller flera välbesökta fornlämningsplatser i landet. I rapporten *Kunskapen och publiken* (2007) sägs det att man i sitt forsknings- och utvecklingsarbete därför prioriterar ”perspektiven historieskrivning, historiebruk och delaktighet, där frågor som vilka berättelser som förmedlas och kulturarvets demokratiska dimension kan lyftas fram” (Bergdahl 2007:5). Ämbetsverket vill framför allt underlätta för människor att förhålla sig till kulturarvet och möjliggöra reflekterande kunskap.

I samband därmed uttrycker man flera, delvis svårförenliga, ambitioner. Man vill utveckla ett upplevelserikt berättande och erbjuda inlevelse, samtidigt vill man motverka nostalgiska tidsresor och mytbildning, vidare vill man inbjuda till en mångfald berättelser och tolkningar och ge människor möjlighet att hämta kraft ur kulturarvet. Något förvånande hävdas det samtidigt att ”sann kunskap” är förknippad med starka upplevelser (Bergdahl 2007).

Dessa ambitioner är bakgrunden till att man anordnade seminarier om kulturmiljöpedagogik och förmedlingsfrågor på ett par ställen i landet under 2006 och 2007. En annan bidragande orsak var de undersökningar med magnetometer och georadar som gjordes av UV Teknik, en enhet inom Riksantikvarieämbetets uppdragsverksamhet, vid tre kända fornlämningsplatser, Birka, Gamla Uppsala och Ales stenar (Larsson & Trinks 2007). Undersökningar som dessa har fördelen att de kan avslöja strukturer under marken utan att åstadkomma ingrepp. Man kan emellertid sällan avgöra precis vilka strukturer det är frågan om och än mindre hur gamla de är. Kring Ales stenar kartlades en mängd tidigare okända strukturer, något som också dagspressen rapporterade om (DN 061116; SvD 061126).¹

Ett av de seminarier som anordnades hölls i Lund i november 2006, det s.k. Österlenseminariet. Det handlade bl.a. om de nya undersökningarna vid Ales stenar och om den kunskapssammanställning om platsen som beställts av länsstyrelsen i Skåne (*Kunskapen och publiken* 2007). Bland talarna märktes också Bob G. Lind (Lind 2007). Efter seminariet ansåg man det lämpligt att uppdatera informationen på skyltarna på platsen och detta gjordes så i juli 2007.

Vad ska det då stå på informationsskyltar vid en fornlämning som denna? Frågan rör självfallet inte bara skyltarna vid Ales stenar, utan är av mer principiell art. Med tanke på att man just på denna plats kan nå ett stort antal människor är emellertid skyltningen här av speciell betydelse.

Skylden som förmedlingsmetod har under senare tid varit föremål för kritisk diskussion. Anders Gustafsson och Håkan Karlsson ger i sin bok *Plats på scen* en gedigen historik kring fornlämningsskyltens historia från 1920-talet till i dag. De diskuterar olika trender i skylttexternas innehåll och utformning och relaterar dem till sociopolitiska strömningar och skiftningar i den arkeologiska teoribildningen (Gustafsson & Karlsson 2004). De ser positivt på ”den öppning mot mångtydighet, dialog, erkännandet av den arkeologiska tolkningsprocessens problematik, samt det breddande av innehållet i kulturarvsbegreppet som kan skönjas i vissa av 1990 och 2000-talets skylttexter”, och som hänförs till influenser från

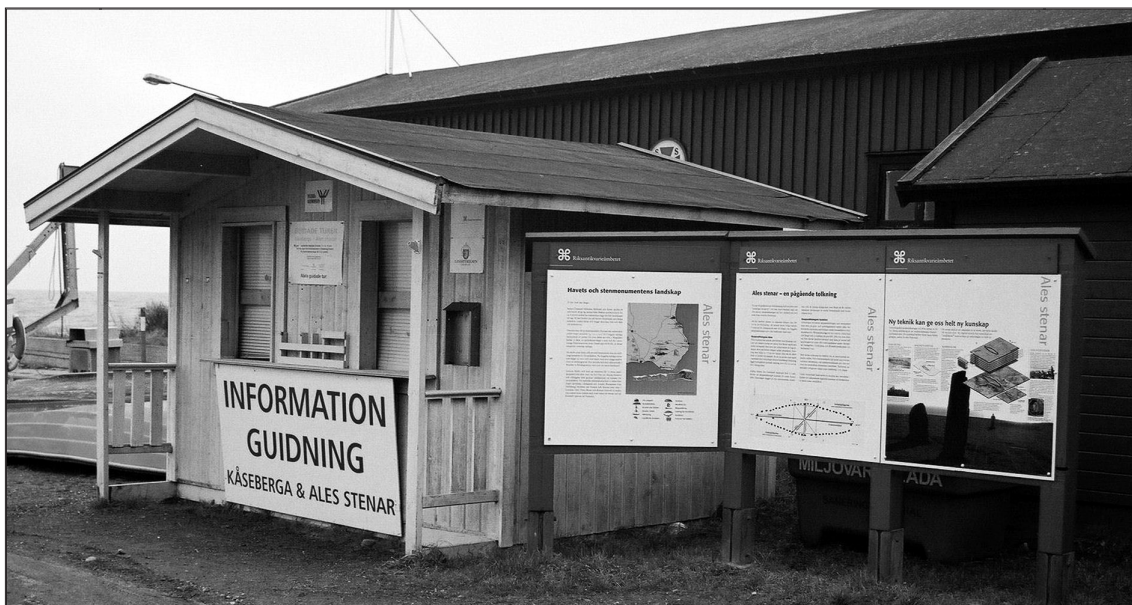

Figur 3. De nya skyltarna.

den postprocessuella arkeologin. Det positiva består i att den antikvariska monologen ersätts med en mer öppen dialog, att det ges utrymme för alternativa tolkningar och att besökaren tillåts ”dra sina egna slutsatser genom att tänka själv”. Dock anser man principiellt att skylten som metod är föråldrad då den baseras på en auktoritär kunskapssyn som motverkar just dialog (*ibid.*:132f.).

Att faktareovisning och sifferuppgifter, såsom t.ex. den arkeologiska periodindelningen och skeppssättningens mått, saknas på de nya skyltarna vid Ales stenar visar, tillsammans med texternas tonläge, att de torde ha producerats med en ”dialogisk” ambition av ovan anförda slag. I det följande vill jag diskutera och problematisera detta sätt att kommunicera och peka på att skyltar som har producerats med dessa förtecken kan vara minst lika auktoritära, slutna och otillgängliga som äldre tiders skyltar, men på ett annat sätt.

Figur 4. Tre av de nya skyltarna i Käseberga hamn.

De nya skyltarna

De nya skyltarna vid Ales stenar är placerade tillsammans vid ingången till den inhägnade betesmark som hyser skeppssättningen (fig. 3). Tre av dem finns också i Käseberga hamn, intill den kiosk där man kan köpa biljetter till Riksantikvarieämbetets guidningar på platsen (fig. 4).

Tre av skyltarna kan laddas ned som pdf-filer från Riksantikvarieämbetets hemsida (www.raa.se > Se och besöka > Ales stenar). De har följande rubriker: ”Havets och stenmonumentens landskap”, ”Människan och skeppet som symbol” och ”Ales stenar – en pågående tolkning”. En fjärde skylt, med rubriken ”Ny teknik kan ge oss helt ny kunskap”, är utlagd på hemsidan, dock i en lågupplöst version, vilket gör att man inte kan läsa texten.

Det är skylten med rubriken ”Ales stenar – en pågående tolkning” som väckt uppmärksamhet och föranlett kritik. Orsaken är att den innehåller en

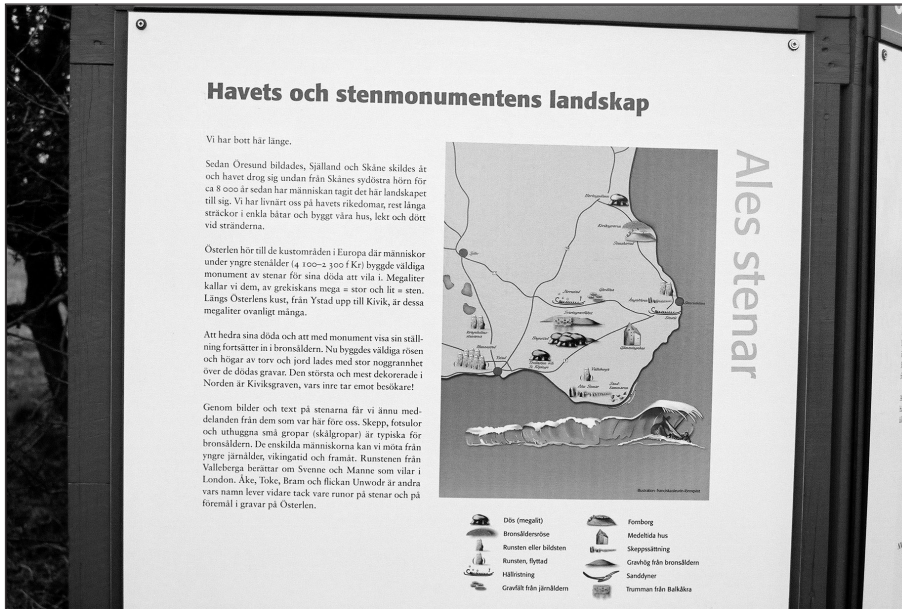
beskrivning av Linds tolkning av skeppssättningen som en solkalender från bronsåldern. Efter att ha begrundat de nya skylttexterna menar jag dock att presentationen av denna tolkning knappast är det mest bekymmersamma i sammanhanget. Problemet är istället att de nya skylttexterna inte är samordnade samt att de till stor del är oklara, bristfälliga och, framför allt, så till den grad tömda på innehåll att man egentligen inte får någon vidare hjälp med att förstå vare sig det förflutna, platsen eller monumentet. Dessutom kännetecknas språket av en besynnerlig blandning av högstämt, för att inte säga pekoralt, känsloläge och antikvarisk jargong.

I januari 2008 besökte jag Ales stenar tillsammans med en god vän, som inte är arkeolog. Jag bad honom kommentera skylttexterna, utan att ha berättat om mina kritiska synpunkter. Min vän är intresserad av forntiden, så som folk är mest, men eftersom han inte är uppvuxen i Sverige – och inte heller i något annat nordiskt land – har han inte fått någon skolundervisning om fornlämningar och forntid i Skandinavien. I det följande har jag redovisat de spontana frågor och reaktioner som han yttrade då han läste de fyra skylttexterna. Det kan vara på sin plats att påpeka att jag redan hade skrivit det mesta av denna artikel innan vårt besök på platsen.

Havets och stenmonumentens landskap

Skytlarna vid ingången till området kring Ales stenar sitter tillsammans (fig. 3). Om man läser dem från vänster till höger är skylten med titeln ”Havets och stenmonumentens landskap” den första (fig. 5). Den visar en karta över sydöstra Skåne, med monument och andra kända platser från olika tider markerade. Syftet torde vara att sätta in Ales stenar i ett större geografiskt sammanhang och i ett längre tidsperspektiv. Skylttexten inleds med följande meningar:

Vi har bott här länge. Sedan Öresund bildades, Själland och Skåne skildes åt och havet drog sig undan från Skånes sydöstra

Figur 5. Skylten "Havets och stenmonumentens landskap".

hörn för ca 8000 år sedan har människan tagit det här landskapet till sig. Vi har livnärt oss på havets rikedomar, rest långa sträckor i enkla båtar och byggt våra hus, lekt och dött vid stränderna.

Här börjar svårigheterna. Vilka "vi"? Vi österlenbor? Vi skåningar? Vi svenskar? Vi människor? Det finns en intimitet i detta tilltal som ger associationer till ett självklart "vi". Att detta "vi", med sin exkluderande innebörd, emellertid är överspelat sedan länge är något som ämbetsverket inte brukar vara sena med att påpeka i andra sammanhang. Hur kan det komma sig att man har förbisett det här?

Den subjektiva tonen bryts mitt i meningen, när vi får veta att "människan [har] tagit det här landskapet till sig". Det hade varit på sin plats att berätta att landskapet inte har sett likadant ut i 8000 år och att både naturkrafter och människor medverkat till förändringarna. Tilltalet i den därpå följande meningen blir helt förfelad när forntidens

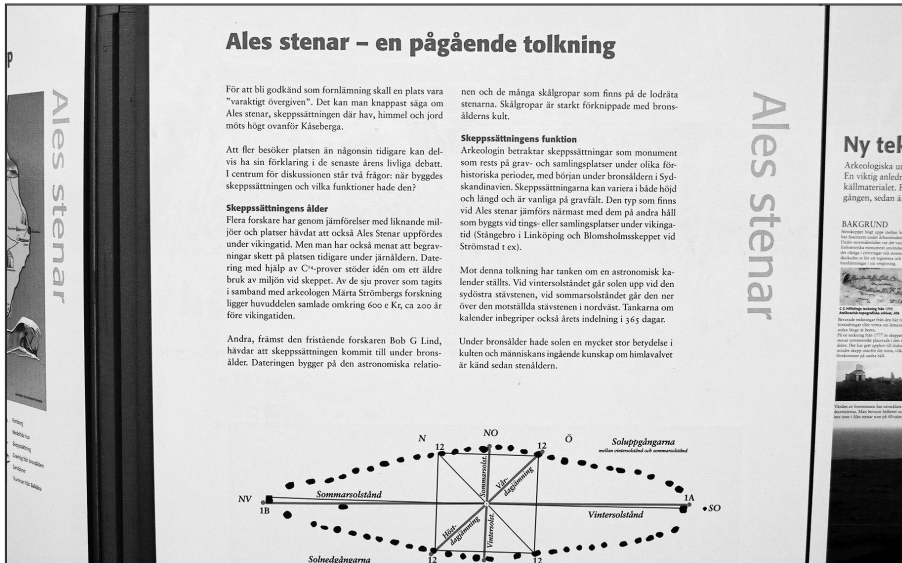
”vi” framställer sin egen teknologi som ”enkel” och beskriver sina liv i ett långtidsperspektiv, dvs. i vårt perspektiv. Om förändringar i människors levnadsvillkor under denna långa tid, som man kan tycka att det är ämbetsverkets uppgift att berätta om, får vi inget veta. Istället framställs det förflutna som en homogen tidsperiod av fiske, havsfärder, husbygge, lek och död (!).

De enda förändringar som man ansett värda att nämna gäller gravskicket. Sålunda upplyser texten i fortsättningen om den yngre stenålderns gravmonument.² Därefter berättas det att man under bronsåldern byggde rösen och högar av torv och jord och att ”den största och mest dekorerade i Norden är Kiviksgraven, vars inre tar emot besökare”. Det framgår inte att det som är dekorerat är stenhällarna kring graven. Att man kan gå in i den beror på att det anlades en gång och en betongkammare kring graven då den restaurerades på 1930-talet. Röset har alltså inte ursprungligen haft en sådan gång, något som man kan förledas att tro om man inte känner till något om monumentet.

I det sista stycket sägs det att vi genom bilder och texter på stenar, dvs. hållristningar och runstenar, ännu får meddelanden från forntidens människor. Det försåtliga med detta sätt att uttrycka sig är att det framstår som att ristningar och runor skulle vara ett slags forntidens Da Vinci-koder, i vilka det finns ”meddelanden” till oss i dag. Denna vinkling hade kunnat undvikas med ett annat språkbruk och med fokus på dåtiden istället för på det ständigt återkommande ”vi”.

Min väns kommentarer:

- Vad menar man med ”vi” här? Man får en känsla av att det är ”vi svenskar” som avses.
- Har man inte brukat jorden i det här området, utan alltid bara levt av fiske?
- När var bronsåldern?

Figur 6. Skylten "Ales stenar – en pågående tolkning".

Ales stenar – en pågående tolkning

Den andra skylten har rubriken "Ales stenar – en pågående tolkning" (fig. 6). I den första meningen möts man av antikvariskt fikonspråk:

För att bli godkänd som fornlämning skall en plats vara "varaktigt övergiven". Det kan man knappast säga om Ales stenar, skeppssättningen där hav, himmel och jord möts högt ovanför Kåseberga.

Den logiska följden av dessa påståenden är att Ales stenar inte är en fornlämning. För antikvariskt verksamma personer är denna semantiska vits visserligen begriplig, och till och med något som kan ge upphov till reflektion kring fornlämningsbegreppet, men om man inte är insatt i kulturmiljövårdens yrkesjargong är det varken begripligt eller lustigt – utan tvärtom, helt obegripligt.

Efter denna inledning övergår man till att tala om att platsen har många besökare och att en orsak till detta kan vara de omdebatterade frågorna om skeppssättningens ålder och vad den hade för funktion. Grunden för den allmänt vedertagna tolkningen, dvs. att den ska dateras till vikingatid, men att begravningar kan ha ägt rum tidigare under järnåldern, framställs kortfattat. Det som betonas är jämförelser med undersökta och daterade monument av liknande slag samt ¹⁴C-dateringar av strukturer i anslutning till skeppssättningen, av vilka flertalet daterats till omkring 600 e.Kr. Den enda bilden på skylten är en teckning av Lind, där soluppgångar och solnedgångar under sommar- och vintersolstånd och höst- och vårdagjämning markerats på en plan i relation till stenar i skeppssättningen. Det som sägs tala för en datering till bronsåldern är denna astronomiska relation, solens betydelse under bronsåldern samt förekomsten av skålgropar på flera av stenarna.

Texten framställer det inte som att Linds tolkning av skeppet som en solkalender har bättre stöd än den gängse tolkningen. Däremot beskriver man vad den baserar sig på i både ord och bild, medan de undersökningar som stöder den andra, och mer komplexa, tolkningen inte redovisas lika ingående. Inte heller får man någon information om det som talar emot Linds astronomiskt baserade tolkning (t.ex. Roslund 2004; Roslund & Lindström 2002). Det framstår således som att "vetenskapen" inte har haft något av substans att anföra mot hans tolkning. Därmed förmedlas bilden av att konflikten handlar om forskarvärldens prestige snarare än om sakfrågor. Man har också utelämnat de många källkritiska problemen som är väsentliga för värderingen av tolkningarna. Det gäller t.ex. att monumentet "rekonstruerades" i början av 1900-talet genom att flertalet stenar (kanske så många som 40) restes utan att man visste om positionerna var de ursprungliga och att det blev illa åtgånget då man avlägsnade flygsand under 1950-talet.

Min väns kommentarer:

- Vad är det för "museispråk", det där om "varaktigt övergiven"
– varför ska platser vara övergivna för att få kallas fornlämningar?

- Vad är en skeppssättning? Byggde man skepp här?
- Vem är Märta Strömberg och varför står hennes namn här?
- När var bronsåldern?
- Vad är en skålgrop?
- Om Ales stenar nu har varit en solkalender, varför måste den ha varit från bronsåldern?
- Vad har man behövt en solkalender till och för hur stort område kan den ha varit av betydelse, för lokalsamhället, för halva Skåne eller för ett ännu större område?

Ny teknik kan ge oss helt ny kunskap

Om den föregående skylten framställer skeppssättningens nutida utseende som ursprungligt och oföränderligt redovisas på den tredje skylten det som är känt om platsens och monumentets förändring över tid. Skylten bär rubriken ”Ny teknik kan ge oss helt ny kunskap” (fig. 7). Här visas en teckning från 1777, där man kan se stenar också utanför den stora skeppssättningen. Det sägs att sådana bilder kan visa lämningar som nu är försvunna och att det alltså kan ha förekommit mindre skeppssättningar intill den stora. Den destruktiva sandröjningen på 1950-talet omtalas också. Vidare beskrivs de nya undersökningsmetoderna, med georadar och magnetometer, och det ges exempel på strukturer som man kunnat kartlägga med hjälp av dessa. Det finns t.ex. sannolika spår efter en dös som senare byggts in i en bronsåldershög. En liknande lämning har undersökts tidigare i närheten av Ystad. Det viktigaste resultatet av undersökningarna är att de visar att det på platsen finns ett komplex av lämningar av olika slag och från olika tider, något som bl.a. talar för att stenarna i skeppssättningen, och således även skålgroparna, kan härröra från äldre monument (Strömberg 2001). Dessa resultat motbevisar emellertid inte att Ales stenar skulle härröra från bronsåldern.

Förutom enstaka sakfel³ är skylttexten informativ och viktig, inte minst för att den belyser Ales stenar ur både ett källkritiskt och ett längre

Ales stenar

Ny teknik kan ge oss helt ny kunskap

Eit annat skäl är att området är så stort, det hela skulle bli mycket dyrt. Ny digital teknik har utvecklat en "jordkikare" som nu kan ge arkeologin en helt ny precision.

Arkeologiska undersökningar vid Ales stenar är få. En viktig anledning är att undersökningar försvårar kallmaterialet. En erubbad helhet finns bara första gången, sedan är den förlorad.

BAKGRUND
Stenargruppen består av en mängd stenar som har placerats ut i ett område som idag är nästan helt översvämmat. Detta område är idag nästan helt översvämmat. Detta område är idag nästan helt översvämmat. Detta område är idag nästan helt översvämmat.

MAGNETOMETER
Undersökningar med magnetometer ger information om jordens magnetiska fält. Detta område är idag nästan helt översvämmat. Detta område är idag nästan helt översvämmat. Detta område är idag nästan helt översvämmat.

MARKRADAR
Markradar är en teknik som används för att undersöka markens undergrund. Detta område är idag nästan helt översvämmat. Detta område är idag nästan helt översvämmat. Detta område är idag nästan helt översvämmat.

NYA HYPOTESER
Nya hypoteser om Ales stenar har framkommit. Detta område är idag nästan helt översvämmat. Detta område är idag nästan helt översvämmat. Detta område är idag nästan helt översvämmat.

Figur 7. Skylten "Ny teknik kan ge oss helt ny kunskap".

historiskt perspektiv. Dessa väsentliga aspekter sätts emellertid inte någonstans i relation till de två tolkningarna, som togs upp på den andra skylten. Genom att man inte skapar något samband mellan metoder, undersökningsresultat och tolkningar förmedlas ett intryck av att den "nya kunskapen" inte är av relevans för hur monumentet uppfattas. Istället skulle man ha benat ut de konkurrerande tolkningarna och diskuterat hur resultaten förhåller sig till dem. Därigenom hade man hjälpt besökarna att skapa sig en egen uppfattning.

Min väns kommentar:

- Oj, vilken liten text! Den är svårt att läsa.

Ales stenar

Människan och skeppet som symbol

Bilden av skeppet är en av människans äldsta symboler för förändring och förflyttning. Beroende av tider och samhällen har skeppssymbolen getts ett skiftande innehåll.

Förfädernas kommunikation
För oss i dag har Ales stenar rollen som utflyktsmål. Det är en plats med storslagen skönhet att njuta av, en plats att fascineras av och en plats att försöka förstå. Stenarna restes som symbol och budskap. De är kommunikation med omvärld och med efterlevande.

Vi berörs än i dag. Budskapet från dem som var här före oss är av särskild, stark karaktär. Vad de som reste stenar i form av ett skepp ville säga oss och sin samtid är en av de frågor som skapat livliga diskussioner.

Skeppssymbolen är internationell
I världens äldsta litterära verk, det ca 4 000 år gamla Gilgamesheposet från nuvarande Irak, symboliserar skeppet människans övergång från liv till död, vattenvägen till ett liv efter detta. I den grekiska mytologin fraktar Karon de döda i sin båt över floder men i den egyptiska mytologin är båten symbolen för kosmologins helhet och människans plats i detta kosmos.

Samtidigt begravs de döda under det vi kallar bronsålder i södra Skandinavien i stenskepp. De finns dölda under stora högar som vid Lugnarö i södra Halland eller i synliga skepp ovan mark som på Gotland. På hällristningarna seglar skeppen och på de små raknivarerna av brons i den yngre bronsålderns gravar finns de konstfullt återgivna. Den kulturen är gemensam för Skandinavien, Europa och Syrien/Palestina.

Ales stenar

Under olika tidsperioder används skeppssymbolen på olika sätt. Övan mark byggs stenskepp, under mark och högar finns i ex skeppformade kistor av sten. De olika formerna kan förekomma samtidigt under de olika tidsperioderna. Hur och om linjen kan se ut olika.

Figur 8. Skylten ”Människan och skeppet som symbol”.

Människan och skeppet som symbol

Den fjärde skylten har den kryptiska rubriken ”Människan och skeppet som symbol” (fig. 8). Här berättas om skeppet som symbol i ett tvärkulturellt perspektiv. I ord och bild visas förekomsten av skeppsformade gravar under olika perioder av den skandinaviska förhistorien. Det problematiska är att man inte nämner den stora variationen i gravformer under samma tid. Detta gör att stenskepp och skeppsformade stenkistor framstår som de gängse gravformerna mellan 1700 f.Kr. och 1050 e.Kr. Arkeologer vet att det inte är så – och att skeppssättningar är relativt sällsynta på gravfält från både brons- och järnålder – men kan man förutsätta att andra människor vet det?

Texten till underrubriken ”Förfädernas kommunikation” är kanske det mest talande exemplet på innehållslös ”förmedling”. Den lyder:

För oss i dag har Ales stenar rollen som utflyktsmål. Det är en plats med storslagen skönhet att njuta av, en plats att fascineras av och en plats att försöka förstå. Stenarna restes som symbol och budskap. De är kommunikation med omvärld och med efterlevande. // Vi berörs än i dag. Budskapet från dem som var här före oss är av särskild, stark karaktär. Vad de som reste stenar i form av ett skepp ville säga oss är en av de frågor som skapat livliga diskussioner.

Istället för att berätta om det förflutna hemfaller man här till New Age-inspirerad mystifikation. Laddade ord, såsom ”symbol”, ”budskap” och ”kommunikation”, staplas på varandra utan att ges ett konkret innehåll och i ett utslag av narcissistisk samtidsfixering påstår man att forntidens människor ville kommunicera med *oss* när de byggde sina monument (fig. 9). Återigen infinner sig detta ”vi”, som man verkar ta till i en pedagogisk iver att skapa ett intimt tilltal.

Min väns kommentar:

- Här kan man se när bronsåldern var.

Diskussion

Riksantikvarieämbetet har valt att på skyltarna vid Ales stenar presentera, inte bara den allmänt omfattade tolkningen, utan också en alternativ tolkning till stenskeppets ålder och funktion. Detta är inte problematiskt i sig. Gränsen mellan vetenskap och pseudovetenskap är varken fast eller för evigt given (Wienberg 2002). På grund av att man bortser från kritiken mot den alternativa tolkningen blir huvudintrycket emellertid att den är mer plausibel. Det är självfallet bestickande att solens rörelser kan relateras

Figur 9. Ales stenar kommunicerar med besökare.

till monumentet och det visas konkret på en bild. Att, som ”vetenskapen” gör, jämföra denna unika skeppssättning med andra skeppssättningar och att åberopa några ^{14}C -dateringar från ospecificerade sammanhang, som dessutom huvudsakligen är äldre än vikingatid, kan förefalla ”flummigt” i jämförelse.

Vad är då orsaken till ämbetsverkets plötsliga välvilja att inkludera Linds tolkning av Ales stenar i sin information? Man kan se det som en maktstrategi för att neutralisera en besvärlig opponenter mot ämbetsverket på platsen (t.ex. Roslund & Lindström 2002; Wienberg 2002; Kishonti 2004). Strategin kläds dock i en mer smickrande ideologisk dräkt genom att framställas som ett led i en demokratisering av kulturarvet. Det

kan emellertid ifrågasättas hur demokratiskt det är att inte upplysa om grundläggande begrepp och att i tid och otid frammana ett ”vi” som obönhörligen föranleder besökare att fråga sig om de är inkluderade i detta eller inte.

Min väns frågor och kommentarer visar att den information som människor kan efterfråga på en plats som Ales stenar ofta är av tämligen grundläggande art. Varken ”skeppssättning”, ”bronsåldern” eller ”¹⁴C-datering” är självklarheter för den heterogena allmänhet, som Riksantikvarieämbetet önskar ska uppleva med inlevelse, undvika mytbildning, förhålla sig till kulturarvet och hämta kraft därifrån. När man arbetar på ett eller annat sätt med kulturmiljövård och arkeologi är dessa och andra begrepp så självklara att det krävs en ansträngning och ett reflexivt förhållningssätt för att upptäcka att man använder ett internt fikonspråk även i kontakter med allmänheten. Ett exempel på detta bevittnade jag för inte så länge sedan då jag bevistade en guidning för allmänheten på en arkeologisk undersökning. Undersökningsledaren trasslade in sig i ett längre resonemang om huruvida ett fynd hade gjorts i samband med utredningen eller förundersökningen på platsen. De som var på plats log artigt och såg förbryllade ut. De hade kommit för att få veta något om forntiden, inte höra redogörelser för det antikvariska ärendet. Att enskilda arkeologer kan bli så ”närsynta” av den uppdragsarkeologiska ärendehanteringens att de kan glömma vad det är de bör tala om är kanske begripligt. Det är emellertid allvarligare när professionella ämbetsmän/-kvinnor på den statliga myndighet som har som uppgift att tillgängliggöra kulturarvet inte förmår rensa bort ämbetsmannajargongen från skylttexter som ska sitta vid en av landets mest välbesökta fornlämningar. Denna jargong skapar distans och får människor att känna sig okunniga och dumma, om det inte bara gör dem trötta och ointresserade.

Riksantikvarieämbetet verkar ha sett som sin uppgift att tala om för besökare vad de ska *känna*, istället för att berätta om möjliga och troliga tolkningar av Ales stenar och vad de baserar sig på. Tolkningar är förvisso inga eviga och objektiva sanningar, men de är heller inte religiösa trosföreställningar, som är immuna mot ”ny kunskap” och kritisk

analys. Det finns dessutom en besynnerlig motsättning i att man, på ett närmast devot sätt, framhäver de nya (naturvetenskapliga) teknikerna och den ”nya kunskap” som dessa sägs ha medfört, samtidigt som man inte förmår visa att de spelar någon roll för värderingen av uppfattningar om det förflutna. Hade man förmått visa hur källmaterial och metoder hänger samman med tolkningarna, dvs. varför de ser ut på det ena eller andra sättet, hade man visat besökarna respekt och gett dem möjlighet att själva värdera resonemangen. Texterna på flera av de nya skyltarna vid Ales stenar underminerar tilltron till både ämbetsverket och arkeologin, inte för att alternativa tolkningar ges utrymme utan för att man inte förmår tillgängliggöra fornlämningen, dvs. berätta om det förflutna och om hur kunskap därom skapas.

Avslutningsvis

De fyra nya skyltarna vid Ales stenar omfattar tillsammans ca 1400 ord. Skylten nr 3 om undersökningarna med georadar och magnetometer är den mest ordrika med ca 630 ord, medan de övriga har mellan 230 och 290 ord vardera. Som jämförelse har jag slagit upp ”Ales stenar” på Wikipedia – den Internetbaserade uppslagsboken som skapas av användarna och som inte har någon redaktion som faktagranskar artiklarna. Artikeln där omfattar 475 ord. Ett uppslagsverk på Internet är självfallet ett helt annat medium, med helt andra möjligheter, än en skylt vid en fornlämning. Jämförelsen här fokuserar dock på innehållet och på hur man har valt att framföra information till allmänheten på ett begränsat utrymme. Texten på Wikipedia den 16 januari 2008 var senast uppdaterad av arkeologen Martin Rundkvist (2 januari 2008). I artikeln finns flera länkar, dels till andra sajter om Ales stenar, bl.a. till Bob G Linds sida om Ales stenar ur ett arkeoastronomiskt perspektiv, och dels till ord i texten. Texten bifogas nedan, som kontrast till skylttexterna.

Detta innebär inte att jag menar att den är bättre i alla avseenden, bl.a. är den tvärsäkra uppgiften om dateringen inte hållbar. Vad man bör

fråga sig är emellertid vilken informationskälla som kan tänkas ge en i arkeologi helt obevandrad person mest utbyte. Vilken text visar bäst ”den arkeologiska tolkningsprocessens problematik”? Vilken text ger läsaren bäst möjlighet att ”dra sina egna slutsatser genom att tänka själv”?

De understrukna orden är länkade i Wikipedia. (Jag vill påminna om att texterna till tre av de nya skyltarna kan laddas ned i sin helhet från Riksantikvarieämbetets hemsida.). Wikipedia 2008-01-16:

Ales stenar är en skeppssättning vid byn Kåseberga på Österlen vid Skånes sydkust. Den består av 59 kvartssandstenar, som vardera väger ungefär 5 ton. Hela skeppssättningen är ungefär 67 meter lång och 19 meter bred. Den är belägen 42 meter över havet på Kåsehuvud, med en magnifik utsikt över den branta kusten och Bornholm.

Ales stenar uppfördes under tidiga vendeltiden omkring 600 e.Kr. Denna uppfattning bygger på kol-14-dateringar av kol och andra organiska rester framgrävda kring och i skeppet, bl.a. under några av stenarna. En avvikande kol-14-datering rör sot från enstensatt eldstad utgrävd just utanför den nordvästra stävstenen. Denna eldstad befanns vara 5300-5600 år gammal. Området har varit bebott länge.

Funktionen hos järnålderns skeppssättningar är något oklar då man inte alltid finner spår av några särskilda aktiviteter när man gräver ut dem. Men ofta rör det sig om brandgravar med en urna full av brända ben begravd någonstans inom stenkretsen. I fallet Ales stenar har anläggningen dels inte blivit totalutgrävd, dels blivit hårdhänt restaurerad med bulldozer på 1950-talet. Därför är det möjligt att man aldrig kommer att få klarhet i den saken.

Ales stenar undersöktes med georadar 2006. Vid undersökningarna hittades spår efter en mindre skeppssättning placerad utanför den stora bevarade skeppssättningen. Den har beskrivits som en ”jolle” storleksmässigt. Längre bort fann man ett

ringformat dike som förmodligen är rester av en gravhög, kanske en som täckt en stendös från neolitikum. Man fann också spår av en symmetrisk struktur kring skeppssättningen som först tolkades som ett dike eller en palissad: senare insåg man att det i själva verket var gränsen för det område man schaktat av vid restaureringen.

Amatörforskaren Bob G Lind anser att Ales stenar är en solkalender som är betydligt äldre än vendeltiden. Hans tolkning har dock inte accepterats av den akademiska forskningen. Skälen är främst

- a) att Linds tolkningsmodell kräver ett visst mått av välvillighet när man mäter på stenarna för att fungera,
- b) att många av stenarna inte längre står riktigt på sina ursprungliga platser efter restaureringen,
- c) att Lind uteslutande diskuterar Ales stenar utan att ta hänsyn till några andra liknande skeppssättningar som rimligen bör ses tillsammans, och
- d) att modellen förutsätter att forntidens folk hade extremt noggranna mätinstrument, vilket inget tyder på att de hade.

I juli 2007 satte Riksantikvarieämbetet upp nya skyltar vid skeppssättningen. Här återgav man både den vetenskapliga forskningens och Bob Linds ståndpunkter -- utan att ta ställning. Lind uppfattade detta som en stor seger. Dagens Nyheter och Sydsvenska Dagbladet intervjuade honom och framställde det skedda som att en ensam föraktad man nu "fått upprättelse" efter åratals kamp mot etablissemang. Man uppgav felaktigt att myndighetens skyltar skulle ge Lind rätt i att skeppssättningen uppförts som en astronomisk kalender. Men professionella arkeologer såg alltså inga skäl att acceptera Linds tolkning.

En skönlitterär hyllning är Anders Österlings dikt *Ales stenar* i samlingen *Tonen från havet* (1933).

Fotnoter

¹ Resultaten är ännu inte publicerade, men kan väntas inom kort (www.raa.se, Ales stenar – en pågående tolkning).

² Det vällovliga syftet att förklara det konstiga ordet ”megalit” blir dessvärre förfelat. Ordet härrör från grekiskans *mega* = stor och *lithos* (inte lit!) = sten, något som man lätt kan slå upp i Nationalencyklopedin.

³ Den undersökta dösen låg vid Skogsdala, inte Skogalund.

Referenser

Bergdahl, Ewa. 2007. Förord. I: *Kunskapen och publiken*. Rapport från tre forskarseminarier 2006-2007 kring kulturarv och den publika uppgiften, sid. 4-6. Riksantikvarieämbetet.

Gustafsson, Anders & Håkan Karlsson. 2004. *Plats på scen. Kring beskrivning och förmedling av Bohusläns fasta fornlämningar genom tiderna*. Uddevalla.

Izzard, Eddie. (DVD) 1997. *Glorious*. Paramount.

Kishonti, Ingela. 2004. Att ta ställning eller inte? – med erfarenheter av alternativ arkeologi vid Ales stenar i Skåne. I: P. Andersson & S. Welinder (red.). *Mellan Thomsen och Däniken. Oenig diskussion kring alternativ arkeologi*, sid. 121-139. Bricoleur Press. Lindome.

Kunskapen och publiken. Rapport från tre forskarseminarier 2006-2007 kring kulturarv och den publika uppgiften. Riksantikvarieämbetet. http://www.raa.se/publicerat/rapp2007_13.pdf

Larsson, Lars-Inge & Immo Trinks. 2007. Undersökningar med nya metoder. I: *Kunskapen och publiken*. Rapport från tre forskarseminarier 2006-2007 kring kulturarv och den publika uppgiften, sid. 43-45. Riksantikvarieämbetet.

Lind, Bob. G. 2007. Varför byggdes Ales stenar? I: *Kunskapen och publiken*. Rapport från tre forskarseminarier 2006-2007 kring kulturarv och den publika uppgiften, sid. 51-52. Riksantikvarieämbetet.

Nationalencyklopedins ordbok, ”monumental”. <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?>

Roslund, Curt. 2004. Liten astronomilära för Ales stenar. *Ale* 2004:2.

Roslund, Curt & Lindström, Jonathan. 2002. Det stora guidebråket på Ales stenar. *Folkvett* 2002:2.

Rundkvist, Martin. 2007. Riksantikvarieämbetets vurpa vid Ales stenar. *Folkvett* 2007: 3.

Strömberg, Märta. 2001. Ale’s Stones. A Monument of Recycled Boulders? *Lund Archaeological Review* 2001.

Widholm, Dag. 1998. *Rösen, ristningar och riter*. Acta Archaeologica Lundensia, Series Prima in 4° Nr 23. Lund.

Widholm, Dag. 2006. *Sacred Sites. Burial Customs in South Scandinavian Bronze and Iron Age*. Kalmar Studies in Archaeology 1. Kalmar.

Wienberg, Jes. 2002. Pseudoarkeologi och sakral topografi. *Folkvett* 2002:3.

Wikipedia, "Ales stenar", http://sv.wikipedia.org/wiki/Ales_stenar

De nya skyltarna finner man på:

www.raa.se/cms/showdocument/documents/extern_webbplats/2007/juli/varia2007_6.pdf.
www.raa.se/cms/extern/se_och_besoka/ales_stenar/ales_stenar.html

Ales stenar – en pågående tolkning - Riksantikvarieämbetet
www.raa.se/cms/extern/aktuellt/nyheter/nyheter_2007/augusti/ales_stenar_en_pagaende_tolkning.html

Ales stenar – Riksantikvarieämbetet
www.raa.se/cms/extern/se_och_besoka/ales_stenar.html

Ales stenars historia – Riksantikvarieämbetet
www.raa.se/cms/extern/se_och_besoka/ales_stenar/ales_stenars_historia.html

Tidningsartiklar

Dagens Nyheter

DN Nätupplaga 061116. "Liten skeppssättning bredvid stora Ales stenar".

DN.se, <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=589426>.

DN Nätupplaga 070719. "Nytt ljus över Ales stenar".

DN.se, <http://www.dagensnyheter.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?&a=672358>

DN 070724, "Hobbyforskare ger stenar nya skyltar".

DN 070725, "Nytolkning av fornminne får kritik".

Svenska Dagbladet

SvD 061126. "Ny teknik tar fram spåren under jord".

Svenska Dagbladets nätupplaga SvD.se, www.svd.se/dynamiskt/vetenskap/did_14146707.asp

Sydsvenska Dagbladet

SDS 070723. "Stenarnas gåta kan ha fått ett svar" & "Efter tio år får Bob G Lind upprättelse för sina teorier".

SDS 070725. ”Har ni övergett arkeologernas teorier om Ales stenar?”

Bloggar

Ting och tankar, om arkeologi, vetenskap och aktuella händelser.

<http://tingotankar.blogspot.com>

Skyltat, stormdrabbat skepp – K-blogg – Riksantikvarieämbetets blogg

www.k-blogg.se

Arkeologiforum

www.arkeologiforum.se